

ادبیات قرآن علوم عربی را تسخیر کرده/ متون مقدس؛ تاریخی یا فراتاریخی

با سخنرانی توکلی بینا و نقادی عبدالکریمی دومین پیش نشست همایش ملی نقد اعتزال نو در دفتر قم پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی برگزار شد.

با سخنرانی توکلی بینا و نقادی عبدالکریمی دومین پیش نشست همایش ملی نقد اعتزال نو در دفتر قم پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی برگزار شد.

به گزارش خبرگزاری مهر، دکتر میثم توکلی بینا در دومین پیش نشست همایش ملی نقد اعتزال نو با موضوع متون دینی، رویکرد ادبی یا قدسی، که ظهر یکشنبه در پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی دفتر قم برگزار شد، با اشاره به جریان‌های فکری معاصر اظهار داشت: جریان اعتزال نو جریانی بسیار مهم و قوی در جهان اسلام است که در جمیع ممالک اردو، عرب و فارس ریشه دوانده و به سرعت گسترش یافته است.

وی با بیان اینکه متن محوری ادیان به ویژه اسلام باعث شده است تا دریچه جدیدی به بررسی این متون گشوده شود، خاطرنشان کرد: پژوهش در دین تعلیق ذات یا ناب بودن دین باعث می‌شود به متنی ادبی مبدل شود. این نوع پژوهش در میان نو ادیبان عرب پی گرفته شد و کم کم مکتب عربی در تفسیر قرآن شکل گرفت؛ شکل به روز شده این مکتب در "قرائت تأویلی" افرادی مانند نصر حامد ابوزید نمود دارد.

توکلی بینا ابراز کرد: مشکل اصلی این طرز نگرش عرفی به متون دینی و ادبی سازی آن‌ها همان مبنای تعلیق ذات است که باعث شکافی عمیق میان تلقی متدینانه و ایمانی با تلقی پژوهشی از دین می‌شود.

عضو هیئت علمی موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران اضافه کرد: پیشرفت، گسترش اسلام در جهان و بازگشت به دوران شکوه اسلامی، دغدغه مسلمانان امروز شده است، علمای اسلام نیز در جهت ارتقا و اعتلای فرهنگ اسلام در دنیای مدرن امروزی تلاش می‌کنند.

وی ابراز کرد: فرهنگ اسلام در جهان امروز دچار دوگانگی هویتی شده است؛ افرادی از فرهنگ غرب رویگردان شده و به فرهنگ اسلامی روی آورده‌اند، ولی برخی مسلمانان از فرهنگ و دین اسلامی روی گردانده و به فرهنگ غرب پناه برده‌اند.

توکلی بینا گفت: با توجه به اینکه همه به دنبال راه حلی برای ارتقا و تعالی فرهنگ هستند اما مهم این است از چه روشی برای این تعالی استفاده می‌شود زیرا اگر در روش دقت نشود چه بسا باعث مصالحه در یک فرهنگ شود.

عضو هیئت علمی موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران ادامه داد: خود متن قرآن موضوع بررسی است و نباید از متن عبور کرد، قرآن در محور و مرکز یک فرهنگ عربی - اسلامی قرار گرفته است، پژوهش‌ها نشان می‌دهد که اصطلاحات قرآنی در مکالمه جا باز کرده است و این نشانه تأثیرگذاری یک متن در دل فرهنگ آن جامعه یا فرد است.

توکلی بینا با اشاره به این گفته طه حسین که "قرآن، قرآن است و بس" گفت: عرب زبان به خوبی متن قرآن را لمس می‌کند و هرفردی که عرب زبان نباشد به راحتی نمی‌تواند متن قرآن را لمس کند. قرآن به جهت ادبی علوم عربی را تسخیر کرده است و پذیرفته شده که قوام ادبی قرآن و ادبیات قرآنی اهالی عرب را بهت زده کرده است.

عضو هیئت علمی موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران ادامه داد: در واقع در سنت احیای فرهنگ عربی - اسلامی دانشکده‌های ادبیات در مصر، لبنان و... ادعا این است که باید جنبه ادبی قرآن و متن قرآن در فرهنگ مورد لحاظ قرار گیرد.

همچنین در ادامه این نشست دکتر بیژن عبدالکریمی عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی نیز که به عنوان ناقد در جلسه حضور داشت با ارائه بحث پیرامون حیث تاریخی و فراتاریخی متون مقدس گفت: یکی از مهم‌ترین مسائل و مناقشات در قرون اولیه اسلامی، که از قضا میان دو جریان اشعری و معتزلی مورد بحث ما وجود داشت در خصوص سرشت «کلام الهی» یا متن مقدس (قرآن) بود. پرسش از سرشت «کلام الهی» در جهان اسلام آن چنان اهمیت یافت که علم الهیات (تئولوژی) در میان مسلمانان به «علم کلام» - به معنای شناخت کلام الهی - شهره یافت. به اعتقاد اینجانب، امروز نیز پرسش از سرشت و چیستی «کلام الهی» یکی از مهم‌ترین مسائل ماست تا آنجا که تقدیر و آینده حیات فکری، اجتماعی، فرهنگی، تاریخی و تمدنی ما به نحوه پاسخ‌گویی مان به این پرسش بستگی تام و تمام دارد.

این استاد دانشگاه با بیان اینکه مهم‌ترین نزاع و چالش میان اشاعره و معتزله بر سر این بود که آیا کلام الهی را باید امری قدیم دانست یا حادث، ادامه داد: با زبان و ادبیات امروزی می‌توان این نزاع را چنین بازگو و صورت‌بندی کرد: آیا کلام الهی امری تاریخی (حادث) است یا فراتاریخی (قدیم)؟ اشاعره را می‌توان پیروان قول به فراتاریخی، ازلی و ابدی بودن کلام الهی دانست و معتزله را قائلین به تاریخ، زمانی و مکانی بودن کلام الهی. امروز نیز یکی از مهم‌ترین چالشگاه‌های نظری میان معتقدان به متون مقدس با تفکر سکولار و نقادی‌های تاریخی آن از این متون و نیز میان جریان‌های مختلف فکری در ادیان گوناگون از جمله در میان جریان‌های فکری مسلمانان همین پرسش است.

عبدالکریمی همچنین تصریح داشت صرف نظر از ادعاهای اعتقادی و تئولوژیک، مثل این که همه کتب مقدس تاریخی اند و تنها کتاب مقدس ما فراتاریخی است یا همه کتب به اصطلاح آسمانی ناقص یا تحریف شده‌اند و تنها کتاب مقدس ما کامل و

اصیل است، به این پرسش که متون مقدس، از جمله قرآن، متونی تاریخی یا فراتاریخی‌اند به لحاظ حکمی و معرفتی و با شیوة حکمی و معرفتی چگونه می‌توان پاسخ داد و برای یافتن پاسخ این پرسش از کجا باید شروع کرد؟

وی در ادامه ضمن نقد موضوع همایش اعتزال نو گفت: عنوان همایش نوعی واکنش و نه کنش، یعنی نوعی عکس‌العمل به جای عمل و لذا نوعی عدم اصالت را نشان می‌دهد. ای کاش به جای این عنوان از عناوین اصیل‌تری چون «متون مقدس در جهان کنونی»، «عقلانیت جدید و قدسیت متون مقدس»، «امکان یا عدم امکان قدسی بودن یک متن» یا لااقل «تأملاتی بر جریان نواعتزال‌گرایی» — که بیان‌گر نوعی گشودگی به تبیین خاستگاه‌ها، دغدغه‌ها، پرسش‌ها و نیز محدودیت‌ها، آسیب‌ها و نقصان‌های این جریان بود — برای همایش پیش‌رو انتخاب می‌شد. این «واکنشی بودن» به یکی از اوصاف بسیاری از جریانات فکری و اجتماعی ما تبدیل گشته و سبب از دست دادن بسیاری از سرمایه‌های مادی و معنوی ما گردیده است.